

BUDÁ, BÉCS ÉS VELENCE: AZ EURÓPAI — TÖRÖK VISZONY KATONAI ÉS POLITIKAI PROBLÉMÁI

(1521—1532)

RÁZSÓ GYULA

Európa politikai és katonai történetében kevés olyan mozgalmas és következményekben gazdag időszakot találhatunk, mint a Szulejmán trónra léptétől Kőszeg sikertelen ostromáig eltelt alig több mint évtizednyi periódust. Már az események pusztá felsorolása is jelzi e viszonylag rövid időszak fontosságát: 1512-ben elesik Magyarország kulcsa, Nándorfehérvár (ma Belgrád); 1522-ben a johannita lovagok bástyája, Rhodosz is az oszmánok kezébe kerül; 1525-ben a páviai csata látszólag döntő — és a valóságban is nagy jelentőségű — lépés a Habsburgok itáliai, s továbbmenően európai hegemoniájának megszerzése felé vezető úton; 1526-ban a mohácsi sikon nemcsak II. Lajos király, hanem a külső és belső körülmények balszerencsés alakulása folytán egész Magyarország függetlensége elvész; 1529-ben és 1532-ben pedig a török áradat már Bécsset, s ezzel együtt a német birodalom keleti végeit fenyegeti elnyeléssel.

Ezek az események mélyreható változásokat idéztek elő a korabeli Európa életében, s hosszú évtizedekre kialakították a földrész politikai és katonai erővonalait. Törökország ugyanis az első olyan Európán kívüli ország, amelyet a korábbi nomád államoktól eltérően már nem csupán a „pax christiana”-t időről időre megzavaró betolakodónak tekintett az európai közvélemény, hanem — legalább is részben — az európai politika szerves alkotóelemévé, az ekkor kifejlődőben levő szövetségi rendszerek pillérévé vált. Ez a körülmény nemcsak az oszmán birodalom európai státusát változtatta meg: számos európai állam — Velence, a német protestáns államok, s kiváltképp Franciaország már potenciális, sőt reális szövetségest látott a Fényes Porta szultánaiban.¹

¹ A török megváltozott szerepére az európai politikában l. elsősorban: *Coles, A.*: The Ottoman impact on Europe. London, 1967.; *Vaughan, D.*: Europe and the Turk: a pattern of alliances. 1350—1700. Liverpool, 1954.; *Allen, W. E. D.*: Problems of Turkish power in the sixteenth century. London, 1963.; *Bombardí, A.*: Das osmanische Reich (Historia mundi, Tom. 7. Bonn, 1958); *Pfeffermann, N.*: Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpsten mit den Türken. Winterthur, 1946.; *Fischer-Galati*: Ottoman imperialism and German Protestantism 1521—1555. Cambridge, 1958.; *Rouillard, C. D.*: The Turk in French history, thought and literature (1520—1660). Paris, 1940.

A XVI. század első évtizedei két európai, illetve inkább mediterrán nagyhatalom — a spanyol—német—németalföldi Habsburg birodalom és az oszmán—török szultánság — gyors előretörésének is tanúi. E két XVI. századi nagyhatalomnak az európai hegemonia megszerzéséért vívott küzdelme, majd 1533 után a közöttük kialakult labilis erőegyensúly a kor politikai történetének legjelentősebb és egyben legmarkánsabb vonása.

Az oszmán birodalomnak a Habsburgokkal és azok szövetségeseivel vívott háborúi számos lényeges hadtörténelmi és hadművészeti problémát vetnek fel. Hangsúlyozni szeretnénk annak a jelentőségét, hogy ez az utolsó alkalom, amikor két különböző típusú és lényegében azonos értékű hadművészet áll egymással szemben: a római—germán—szláv előzményekből kisarjadt nyugat-európai és a lovasnomád hadművészet tetőpontját képező oszmán. Az is figyelemre méltó, hogy az időpont egybeesett az európai hadművészet fejlődésében rendkívül fontos itáliai háborúkkal (1494—1558), amelyek egységessé kovácsolták az európai hadművészet eddig számos, egymástól lényeges vonásokban eltérő típusát.²

A korszak az oszmán—török hadművészet és állam történetében is sorsdöntő. A török ekkor került csak szembe minőségileg és mennyiségileg egyenértékű hadsereggel: a spanyol—német birodalmi hadakkal és keleti határain az újjászületett perzsa állam seregeivel. Az a két hatalom — a Velencei Köztársaság és Magyarország —, amely a XIV. század utolsó évtizede óta lényegében eredményesen állta útját a megújuló török hódító vállalkozásoknak, a körülmények sajátos, bár nem véletlen alakulása folytán jelentősen meggyengült. A gazdasági és katonai hanyatlás okai nem kis részben a török háborúk okozta veszteségekben keresendők.³ „A kereszténység védőbástyájá”-nak kényszerű szerepét már nem, illetőleg alig tudták csak betölteni, sőt Magyarország össze is omlott az oszmán támadások súlya alatt, s helyét a Habsburg birodalom vette át.

Mivel a három állam török politikája, sorsa és a töröknek velük szemben követett céljai jelentékenyen eltértek egymástól, célszerű, ha a továbbiakban külön tárgyaljuk őket.

Velence és a török

A török birodalom fénykorának éveiben sem találunk lényegi változásokat a velencei politikában. A Signoria urai továbbra is a „siamo Veneziani, poi Cristiani” (Velenceiek vagyunk, és csak azután keresztények — R. Gy.) utilitarista, ám nem mindig célravezető elvének

² *Pieri P.*: *Guerra e politica negli scrittori italiani*. Milano—Napoli, 1955., 3—8. o.; *Delbrück, H.*: *Geschichte der Kriegskunst in Rahmen der politischen Geschichte*. Bd. 4. Berlin, 1921., 14—39. o.; *Rázin, E.*: *A hadművészet története*. Ford. *Auer Kálmán*: 3. k. Budapest, 1963., 19—45. o.

³ Magyarország gazdasági hanyatlására l. többek között: *Geschichte Ungarns*. Hrsg. v. *E. Molnár*: Budapest, 1958., 144—146. o.; *Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege*. Hrsg. v. *O. Pickl*. Graz, 1971. c. tanulmánykötet számos tanulmányát, különösen *Kubinyi A.*: *Die Auswirkungen der Türkenkriege auf die zentralen Städte Ungarns bis 1541. c. munkáját*. (201—220. o.)

jegyében kormányoztak, e relációban a „velencei” fogalmát bízvást azonosíthatjuk a „kereskedő”-ével. A kereskedelmi érdek, valamint a Földközi-tenger keleti medencéjében szétszórt velencei birtokok hadászati gyengesége szabta meg a köztársaság török politikáját. A kereskedelemhez viszonylag békés, rendezett viszonyok, a levantei velencei birtokok fenntartásához pedig erős hajóhad szükségeltetett. Ez magyarázza, hogy a Signoria már a XVI. század végétől arra törekedett, hogy békében éljen Drinápoly, majd 1453 után Bizánc uraival, s óvatos legyen különféle keresztes elgondolásokkal szemben, mivel — Magyarországot is beleértve — valamennyi európai ország közül Velence birtokait fenyegették leginkább a török támadások. Másfelől viszont a legtöbb és leghosszabb háborút Velence vívta az oszmánokkal.⁴ E háborúk természetesen mindig korlátozott és védelmi jellegűek voltak, Velence tudvalevőleg csak akkor harcolt, ha valamelyik kereskedelmi és hadászati fontosságú birtokát — Negroponte, Modon, Ciprus stb. — támadták a törökök.

Ez a sajátos helyzet magyarázza, hogy a velencei politika szinte soha sincs szinkronban a török elleni védelemben leginkább érdekelt többi ország — 1526 előtt Magyarország, utána a Habsburg birodalom — szándékaival. A Signoria nagy török háborúit — 1571 kivételével — a többi hatalom közömbösen, vagy kárörömmel szemléli,⁵ Velence hasonlóan kevés segítőkészségről tanúskodik azokban a háborúkban, amelyeket Magyarország, majd később a Habsburg birodalom vív az oszmánokkal. Az együttműködés e fájdalmas hiánya egyes esetekben (mint az 1396-os, vagy az 1444-es hadjárat) a kudarc egyik fő — ha nem a legfőbb okozójává vált.⁶

Velence sikeresebb, illetve aktívabb török politikáját az is gátolta, hogy nemcsak az oszmánok támadásaitól kellett tartania. Ismeretesek azok az ellentétek, amelyek az adriai köztársaságot időről időre szembeállították Magyarországgal, Genovával, Spanyolországgal és a Német-Római Császársággal. Mindezek a hatalmak a törököknél sokkal inkább veszélyeztették a Terra Ferma — vagyis az Itáliában elterülő velencei birtokok — városait, s esetenként — mint 1381-ben a genovai — magyar csapatok, vagy 1508-ban a Cambray Liga seregei — nemcsak egyes velencei birtokokat igyekeztek elragadni a Signoriától, hanem az egész velencei állam fennmaradását is kétségessé tették.

A török birodalom ezzel szemben közvetlenül sohasem fenyegette Velence függetlenségét. A két állam szorosan összefonódó kereskedelmi kapcsolataik folytán sajátos szimbiózisban élt egymással; mindkettő

4 1463—1469, 1500—1503, 1570—1573, 1645—1669, 1671—1718.

5 Mátyás király véleménye a Signoria török politikájáról (Dzsem herceg ügyével kapcsolatban): „Ayunt illum Zyzym sultanum, cum Rodum advectus, ad nos iter pararet, obstinentibus Venetis, qui cum Turcis confederati, nihil hostile contra illos presumunt committere (Kiemelés — R. Gy.), prohibitum.” (Mátyás király levelei. Külügyi osztály. Közéleteszi Fraknói V. 1—2. k. Budapest, 1895. II. 247. o.) Az európai közvélemény állásfoglalásáról sok érdekes adalékot közöl Schwobel, R.: *The shadow of the Crescent. The Renaissance Image of the Turk.* (1453—1517) London, 1967., 9—28. o.

6 Az 1396-i hadjárat diplomáciai és katonai elemzését l. legújabbban Rázsó Gyula: *A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély 1391—1437. Hadtörténelmi Közlemények*, 1973. évi 3. sz.; Várnára l. Rázsó Gyula: *Una strana alleanza. Alcuni pensieri sulla storia militare e politica dell' alleanza contro i turchi (1440—1464).* A „Venezia e Ungheria nel Rinascimento. A cura di V. Bramca. Firenze, 1973.” c kötetben 98—100. o. és az itt felsorolt irodalom.

kizsákmányolni, gyengíteni igyekezett a másikat, de annyira egymásra voltak utalva — főleg Velence a török birodalomra —, hogy bármelyikük elpusztul, vagy jelentősen meggyengül, a másik is megsínyli a változást. Velence gazdasági bázisa ugyanis a keleti kereskedelmi monopólium megszerzésén és fenntartásán nyugodott. 1516 után a levantei kereskedelmi utak teljesen a szultánok birodalmán futottak keresztül, a velencei kereskedőknek tehát létfontosságú volt, hogy a törökkel valamiféle modus vivendit teremtsenek.

Ugyanakkor viszont a gazdaságilag elmaradottabb török birodalom is rászorult a velencei kalmárok közvetítő tevékenységére.⁷

Ez okozta, hogy a két hatalom csupán korlátozott célú háborúkat vívott egymással. A törökök sohasem támadták a Terra Fermá-t, sőt a dalmáciai városok bekebelezésétől is eltekintettek, pedig ez — főleg a magyar állam összeomlása után — nem jelentett volna megoldhatatlan feladatot a török seregek számára.

A fentebb felsoroltak azonban csak módosíthatták, gyengíthették, de semmiképp nem változtathatták meg a Signoria alapvetően törökellenes politikáját. Bár a szultánok, mint láttuk, nem törekedtek Velence meghódítására, a török tengeri erő megerősítésével, illetve megerősödésével a XVI. század harmincas éveitől kezdve egészen a lepan-tói csatáig olyan intenzív mediterrán török politika körvonalai bontakozódtak ki, mely Velencét kereskedelmi támaszpontjainak elvesztésével, s ezáltal török függőség veszélyével fenyegette. Ezt pedig a Velencei Nagytanács urai mindenképpen el akarták kerülni.

Nem véletlen tehát, hogy Velence diplomatái többnyire törökellenes szövetség kialakításán fáradoztak. Szinte mindenkinél jobban ismerték a keleti viszonyokat, ezért állandóan kapcsolatban álltak a török ázsiai és afrikai ellenlábasaival, Timur Lenkkel, Egyiptommal, a turkoman Uzun Hasszánnal és az újjászülető iráni Szafavi állam sah-jaival.⁸

Az erős tengeri, ám csak középszerű szárazföldi erőkkal rendelkező Velence nyilvánvalóan csak akkor őrizhette meg függetlenségét a törökkel szemben, ha ennek erőit a perzsa, lengyel, vagy magyar hadsintér kötötte le.

A XVI. század első évtizedeiben azonban több olyan tényező gyengítette Velence hatalmát, amelyek visszahatottak a Signoria török politikájára is. Az Itáliába betörő francia, császári és spanyol hadak válóságossá tették a városállamok helyzetét. 1408-ban Agnadellónál a szövetségesek csapatai szétzúzták a velencei zsoldossereget, s a köztársaság csak úgy őrizhette meg függetlenségét, hogy a belső ellentétek még Velence teljes veresége előtt szétfeszítették a szembenálló koalíciót.⁹

⁷ Braunstein, Ph.: Venedig und der Türke (1480—1570). A „Die wirtschaftliche Auswirkungen der Türkenkriege“ c. kötetben 59—70. o.; Kretschmeyer, H.: Geschichte von Venedig. Bde 1—2. Gotha, 1905—1920. II. 205—211. o.

⁸ Palombini, B.: Bündnisverden abendländischer Mächte um Persien 1453—1600. Wiesbaden, 1968. passim, de főleg 73—78. o. Tardó L.: Régi magyar követjárások Keleten. Budapest, 1971., 44—51. és 71—100. o. és az itt felsorolt irodalom.

⁹ Kretschmayr: i. m. II. 427—429. o.

1519-ben még súlyosabbá vált Velence helyzete: V. Károly személyében perszonálunióban egyesült Castília, Aragónia, a Német-Római Szent Birodalom és Németalföld koronája. A császáriak pávai győzelme (1525. február 24.) néhány esztendeig reális lehetőséggé tette az egységes Itália megteremtését — császári vezetés alatt. S ez a perspektíva nemigen vonzotta a velenceieket.

A Terra Fermá-n sebezhetővé vált Velence ezért óvatos, passzív „gyengeségi” politikát folytatott a törökkel szemben. Aggodalommal szemlélte ugyan a török birodalom Szulejmán alatti megerősödését, de semmit sem tehetett ellene, sőt 1528-ban és 29-ben diplomatái támadásra buzdították a törököt a Habsburgok ellen, azt remélve, hogy a török támadás Magyarországra vonja a Habsburgok főerőit, s így Itália egy időre megszabadul a császári—spanyol hadaktól.¹⁰

Az itáliai hatalmi viszonyok alakulása tehát megakadályozta, hogy Velence támogathatja Magyarországot történelmének e páratlanul súlyos szakaszában. Pedig a két állam viszonya valamelyest javult a korábbi évszázadokhoz viszonyítva: Ulászló kormánya többször is visszautasította a Velence-ellenes szövetsége hatalmak javaslatát, hogy foglalja vissza Dalmáciát,¹¹ s 1521-ben a Signoria — igaz csekély összeggel — 880 arannyal hozzájárult Zeng (Segna) kikötőváros védelméhez.¹²

Ezek a gesztusok azonban inkább csak formálisak voltak. A magyar politikai vezetést nem tisztánlátása, hanem gyengesége vezette abban, hogy nem csatlakozott Velence ellenfeleihez. A Signoria jó szemű diplomatái másfelől felismerték Magyarország végzetes gyengeségét és kiszolgáltatottságát, s riasztó képet festettek az ország helyzetéről.

A mohácsi győzelem után a velencei követ szerencsét kívánt a szultánnak,¹³ s további eredményekre bízta.

II. Lajos halála, illetőleg Ferdinánd megválasztása tovább növelte a Habsburg-ház hatalmát, s fokozta Velence bekerítését. A Signoria óvatosan támogatta Szapolyai Jánost, elismerte magyar királynak, de anyagi segítséget nem adott.¹⁴

Ugyanekkor követei, mint erről a császári megbízottak panaszaiból értesülünk, igyekeztek megakadályozni, hogy valamiféle megegyezés szülessen Ferdinánd és a Porta között, támadásra bízta a szultánt,

10 A Signoria 1528. április 22-én azt az utasítást adja Tomaso Contarini nevű portai követének, hogy sürgesse a török magyarországi hadműveleteit, s vegye rá Ibrahim nagyvezírt, hogy intenzívebben támogassa Szapolyait Ferdinánd ellen. (A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának oklevélmásolatai. Szerk: *Óváry L.*: 1—2. k. Budapest, 1890—1894. II. 83.) (Továbbiakban: *Óváry*.)

11 „In questa diete se ha ad tractar l'impresa contra Turchi, et lintrar ne la liga deli altri principi coniuurati contra la Signoria.” (Ezért Dalmáciát ígérték a szövetséges hatalmak Magyarországnak.) Velencei követjelentés az 1511. évi magyar diétáról. (Monumenta historiae spectantia Slavorum Meridionalium. Ed. E. *Ljubić*. Vol. 1—14. Zagrabiae 1878—1896.; Vol. 6. 117—118., 127. o. (Továbbiakban: *Ljubić*))

12 *Óváry*: I. 1152.

13 *Óváry*: II. 6.

14 Szapolyai követei már 1526 decemberében felvették a kapcsolatot a Signoriával (*Óváry*: II. 14.), amely örömet fejezte ki János király megválasztásával kapcsolatban (Uo. 15.), de segélykérését udvarias formában elutasítja (Uo. 23.). Ugyanez később is megismétlődik (1529 májusában, *Óváry*: II. 103.). Velence segítő szándéka mindössze abban nyilvánul meg, hogy mind a Portát (*Óváry*: II. 86.), mind Zsigmond lengyel királyt (*Kellenbenz*, H.: *Zur Problematik der Ostpolitik Karls V. A „Karl V. Der Kaiser und seine Zeit. Hrsg. v. P. Rassow — F. Schalk. Köln—Graz. 1960.”* című kötetében. 123. o.) Acta Tomiciana, Poznan, 1901. Tom. VI. 236—238., 253—256. o.

sőt néhányszor török katonai segítséget is kértek a Friault fenyegető császári hadak ellen.¹⁵ A Signoria, híven óvatoskodó, számító politikájához, a töröknek sem kötelezte el magát, s attól is óvakodott, hogy kiprovokálja a Habsburgok koncentrált támadását. Ezért nem támogatta anyagilag Szapolyait, s ezért utasította vissza 1528 tavaszán Erdődy Simon zágrábi püspök és Szapolyai más híveinek javaslatát, hogy a Signoria vegye védelmébe Horvátországot.¹⁶

Az 1529-es Cambray béke újabb fordulatot hozott Velence politikájában. A kényszerű török orientációt fokozatosan felszámolták, s bár továbbra sem készültek hadműveletekre, Velencét és birtokait ebben az időben nem fenyegette közvetlenül a török, a híres velencei diplomácia és hírszerző szolgálat már a Habsburgokat tájékoztatta, figyelmeztelve őket pl. az 1532-es várható török támadásra.¹⁷

A szultán külpolitikáját irányító Ibrahim nagyvezír ezért meg is intette a velencei követeket.¹⁸

Az 1533 utáni helyzet szinte teljesen a velencei politika érdekeinek megfelelően alakult. A szultán támadó lendületét az 1529-es és 1532-es félsikert hozó hadjáratok megtörték, világosan látszott, hogy a török belátható ideig nem képes Magyarország határain túl terjeszkedni. Az események viszont azt mutatták, hogy Magyarországon pedig nagyon is szilárdan berendezkedett. Itt jelentékeny Habsburg-erőket kötött le, s így közvetve Velencét is védte a császári—spanyol terjeszkedéssel szemben.

A Signoria elégedettségét csupán egyetlen momentum zavarhatta: megindult a török hajóhad kiépítése, mely előrevetette egy aktív török mediterrán politika árnyékát. Ez a fenyegetés azonban csak néhány évtizeddel később realizálódott.

A magyar állam összeomlása

A „kereszténység másik védőbástyája”, Magyarország sorsa tragikusabb és egyértelműbb, mint a szerencsésebb adriai köztársaságé. Az ország több mint egy évszázadon át mégiscsak útját tudta állni az oszmánok további előretörésének. Ez a siker annál is inkább figyelemre méltó, mivel a két állam katonai potenciálja között lényeges különbség mutatkozott a törökök javára.

A magyar hadsereg, a Hunyadiak fél évszázados korszakától eltekintve (1440—1490), nem tartozott Európa számban és minőségben legjelentékenyebb fegyveres erői közé. Míg a maximális hadrafogható magyar zsoldos, feudális és irreguláris katonaságot 60—70 000 főre, s ebben alig 10—15 000 fő volt a magas harcértékű, korszerűen fel-

15 *Óváry*: II. 133., 155.

16 *Óváry*: II. 84.

17 *Óváry*: II. 203—205., 217—218.

18 *Óváry*: II. 265.

szereelt katonák létszáma,¹⁹ addig a török fegyveres erőnek csupán a reguláris magvát 35—40 000 főre, a hűbéres és irreguláris csapatok számát ennek két-háromszorosára becsülhetjük.²⁰

S hogy ez a mennyiségi fölény hosszú ideig mégsem tudott érvényesülni, azt elsősorban a jól kiépített és kedvező terepviszonyok által is erősített végvárrendszernek köszönhetette Magyarország. Míg a védővonalat megfelelő (8—10 000 főnyi), állandó védőrség tartotta megszállva, s mögötte kellő erejű, gyorsan mozgósítható tábori hadsereg sorakozott fel, a török a Szávától északra nem tudta megvetni a lábát. A mintegy 150—160 végvárból álló erődvonal legfontosabb pillérei Jajce, Vrana, Banja Luka, Bihac, Szabács (Sabac), Nándorfehérvár, Szendrő (Smederevo) és Szörény (Turnu-Severin) voltak; amíg ezek álltak, a török legfeljebb kisebb portyázó csapatokkal hatolhatott be veszély nélkül az ország belsejébe.

A védelem sikerét egyéb tényezők is elősegítették. Mindenekelőtt arra kell rámutatnunk, hogy a török lényegében csak a XV. század utolsó évtizedeiben tudta balkáni hódításait teljesen megszilárdítani. (N. B. Dalmáciát még ekkor sem tudta, vagy akarta megszállni), s még a Keleten is tekintélyes erejű vetélytársak (Tamerlan, Egyiptom, Karaman, majd a XV. század hatvanas éveiben Uzun Hasszán) köttették le időről időre a török főerőket. S ha ehhez még hozzávesszük az európai hatalmak, igaz, ritka és gyéren csurranó anyagi és katonai támogatását, akkor megérthetjük, miért jött létre viszonylagos erőegyensúly a Száva mentén.

Ez az egyensúly azonban a XVI. század első évtizedeiben teljesen az oszmánok javára tolódott el. Magyarországon a tehetetlen Jagelló királyok alatt szinte teljesen szétesett a központi hatalom. A királyság jövedelmei alig érték el a 200 000 aranyat (alig ötöd részét a Mátyás alatti összegnek), a török támadások és más okok folytán megállt, majd hanyatlásnak indult a XV. század első felében még fejlődő gazdasági élet.²¹ Egyes területek — főleg Szerém megye és a temesi bánóság településeinek jelentős részét elpusztították a török portyázók.

Az ország szomorú helyzetét leginkább a külföldiek ismerték fel: Burgio pápai nuncius szerint „már csak az Isten segíthet Magyarországon.”²²

A gazdasági és társadalmi hanyatlást a hadsereg is megsínylette. A végvárrendszer még tartotta magát, s olykor, mint 1514-ben, 1516-ban, vagy 1526-ben sikeres vállalkozásokra is képes volt a hadsereg.

19 A XV. századi magyar hadseregre 1. *Elekés L.*: Hunyadi. Budapest, 1952.; Uo.: Hunyadi hadserege. Budapest, 1950.; *Erdélyi Gy.*: A magyarok hadművészete. Budapest, 1944., 143—167. o.; *Gyalóky J.*: Mátyás a hadseregszervező és hadvezér. (Mátyás Emlékkönyv. Szerk. *Lukinich I.* Budapest, 1940. 1—2. k. I.; *Ráczó Gy.*: Mátyás zsoldoshadseregének hadművészetéről. HK. 1958. évi 2. sz.; Uo.: Die Feldzüge des König Matthias, in Niederösterreich. Wien, 1973.

20 A török hadseregre 1. az 1. sz. jegyzetben felsoroltakon kívül *Papoulia, B. D.*: Ursprung und Wesen der „Knabenlese“ im Osmanischen Reich. München, 1963.; *Weissmann, N.*: Les janissaries. Étude dex l'organisation militaire les Ottomans. Paris, 1964.; *Ordo Portae*. Ed. et trad. par S. Bastav. Budapest, 1947., 9—11. o.; *Káldy-Nagy Gy.*: Harács-szedők és ráják. Török világ a XVI. századi Magyarországon. Budapest, 1970., 31—32. o., 49—50. o.

21 L. főleg a 2. jegyzetben felsorolt irodalmat.

22 Id. *Bartonicsek E.*: Mohács Magyarországa. Budapest, 1926., 17. o.

A katonákat azonban nem fizették. Kilátástalan helyzetükről leginkább azokból a panaszos levelekből értesülünk, amelyekben egyes várak őrsege kéri, sőt követeli az évek óta elmaradt zsoldot.²³

A legnagyobb veszélyt a mozgó hadsereg immár katasztrófálissá vált gyengesége rejtette magában, Mátyás állandó zsoldosseregének megsemmisítésével a királyság fegyveres erejét — a végvárrendszer 5—6000 főre védelmezhető állandó őrsege mellett — ismét a nemesi felkelés és a főúri magánhadseregek megbízhatatlan, csekély harcértékű, nehezen mozgósítható katonasága képezte. A katonák még végveszélyben is lassan gyülekeztek, jellemző pl. hogy 1526-ban a török hamarabb ért Konstantinápolytól a Drávaig, mint Budáról a magyar királyi hadsereg!

Ez magyarázza, hogy a várak egymás után jutottak török kézre: hiába harcolt szívósan és bátran Nándorfehérvár, Szörény, vagy Pétervárad őrsege, a felmentő sereg mindig elmaradt. Pedig a török sem volt sebezhetetlen. Ezt példázza Frangepán Kristóf 1525-ös sikeres hadművelete Jajce térségében, ahol serege el tudta úzni a várat ostromló török hadakat.²⁴

A belső helyzet nehézségeit a Jagelló királyok külső támogatással, a Habsburg-szövetséggel vélték ellensúlyozni. Ezzel azonban véleményünk szerint még csak fokozták a bajokat. A Habsburg orientáció ugyanis rendkívül népszerűtlen volt az országban; továbbá növelte a király és a nemzet között amúgy is mély szakadékot.

Az is tény ezzel szemben, hogy a Habsburg-szövetség bizonyos katonai előnyökkel is járt. 1523-ban a horvát rendek azzal a kéréssel fordultak Ferdinánd főherceghez, hogy vegye védelmébe a horvát végeket.²⁵ Az osztrák Landtag és a birodalmi Reichstag egyaránt hozzájárult a kérelemhez, s ettől kezdve az osztrák tartományok feleltek anyagilag a horvát végek állapotáért.²⁶

Más katonai segítséget azonban nem adtak a Habsburgok. Szövetségi „hűségük” még 1526-ban sem ösztökölte őket a támogatásra, amikor pedig Lajos király segítséget, elsősorban hadigépeket kért

23 A végek legerősebb támasza, Belgrád védőinek szomorú helyzetét így írja le már 1492-ben Váradai Péter esztergomi érsek: „non erit malon, celeriter et in tempore Maiestatem Vestram providere de gentibus numerosioribus ad Belgradum quia pedites, qui missi per Maiestatem Vestram fuerunt, partim intemperie insueti aeris, vel potatione nimia, correpti languoribus, partim pecuniis, ut aiunt, et debito stipendiis destituti, maxime in parte dicuntur abscecidisse.” (A Magyarország és Szerbia közötti összekötöttétek oklevéltára. 1138—1526. Összeáll. *Thallóczy L.* Budapest, 1905., 240. o.)

24 Jelentését l. Jajcai okmánytár. Összeáll. *Thallóczy L.*—*Horváth S.* Budapest, 1915., CCCXLVII—CCCLIX. o.

25 Ljubljana Odjeljenje Drzavnog Arhiva, St. Arh. Türkische Kriegshandlungen Fasc. 126/a. Ausztria és a horvát végek kapcsolatának okleveles anyagát l. ált.: A horvát végek oklevéltára. 1490—1526. Közzéteszi *Thallóczy L.*—*Hodinka A.* Budapest, 1903. passim.

26 *Bauer, W.*: Die Anfänge Ferdinand I. Wien—Leipzig, 1907., 26—38. o.; *Kupelwieser, L.*: Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács, 1526. Wien—Leipzig, 1899., 207—212. o. — A Birodalmi Gyűlés határozataival maga Ferdinánd főherceg sem volt megelégedve: „Quant a l'aide et secours de l'empire, le tout n'est rien, car à la dernière diète a Neuremberg nous furont promis 4000 piétons, mais quelque poursuite qu'en ayons se en faire n'en avons encores peu avoir ung seul et y a peu d'apparence.” (*Ferdinánd levele V. Károly császárnak 1523. május 12-én.*) Korrespondenz Ferdinands I. (bis 1530). Hrsg. v. *E. Lacroix*—*W. Bauer.* Bde 1—3. Wien, 1912—1938. Bd. 1. 58. o.) (Továbbiakban: *Lacroix*.)

sógorától.²⁷ Az 1522-i nürnbergi birodalmi gyűlés ugyan 3000 gyalogost ígért a török ellen, ezeket Horvátország védelmére be is vetették.

A későbbiekben ennél nagyobb, 30 000 főnyi birodalmi hadsereg harcba küldésére is ígéretet tettek a birodalmi rendek, a végzetes 1526-os esztendőben azonban kiderült, hogy a birodalom nem tudja, és nem is akarja támogatni az országot: az első csapatok csak szeptember első napjaiban, tehát már a mohácsi vereséget követően kezdtek Bécsbe beérkezni.²⁸

A Habsburg-szövetség azt is megnehezítette, hogy más hatalmak segítséget adjanak. 1516 és 1518 között több ízben is felmerült ugyan egy nagyszabású keresztes hadjárat terve, Miksa császár halála után azonban kísérlet sem történt realizálására.²⁹ Az itáliai hadszíntér teljesen lekötötte a kor „nagy hatalmaikat”, így nem maradt idejük a magyarországi mellékhadszíntérrel törődni.³⁰ A mohácsi csatában így csupán 8000 lengyel, cseh, német, itáliai és egyéb nemzetiségű katona, részben zsoldos, részben önkéntes harcolt a „kereszténység védőbástyájának” megoltalmazásáért.

Ezek után megkockáztathatjuk azt az állításunkat, hogy az 1521-es és 1526-os török hadjárat nem végződhetett másképp, mint döntő oszmán győzelemmel. A harc lényegében már 1521-ben eldőlt. Akkor, csaknem egy hónapig tartó ostrom után, augusztus 29-én a déli végvárrendszer legfontosabb pillére, Nándorfehérvár, biztosító váraival — Szabács, Zimony stb — együtt török kézre került. Ezzel megnyílt az út az ország belseje felé. A Száva vonalának elvesztésével még egy utolsó természetes védővonal kínálkozott: a Dráva—Duna mentén. A magyarok azonban — főként a központi hatalom krónikussá vált pénzhiánya folytán — elmulasztották a vonal megerősítését, amely így lényegében csupán egyetlen jelentősebb várra, Péterváradra támaszkodott. Újabb súlyos csapatot jelentett 1524-ben Szörény eleste, miáltal Erdély is feltárult a török hadak előtt.³¹

Magyarország meghódítása azonban még így sem tűnt egyszerű feladatnak a padisah hadvezérei szemében. Nemcsak a magyar hadsereg korábbi győzelmei intették óvatosságra a szultán tanácsadóit, hanem elsősorban a nagy távolság, a hadsereg utánpótlási szolgáltatásának megszervezése okozott gondokat. A török hadsereg rendszerint április második felében indult el a Boszporusz partjáról, s általában

27 „Affatim ingenia bellica omnis generis et exercitus aliquam partem, quo illic adventum suum expectaret, et ipse collectis undique viribus nos invaderent, premiosam esse. Nos vero tanti hostis conatibus quam impares simus, ut rogamus Maiestatem Vestram omnia auxilia... novis... quoniam... potes... specialiter tormenta bellica... mittere... debetis.” (1526. június 6.); *Lacroix*: I. 391. o. — Július 15-én megismétli a kérést (*Lacroix*: I. 400–401. o.)

28 *Kupelwieser*, L.: Die Kämpfe Österreichs mit den Osmanen vom Jahre 1526 bis 1537. Wien—Leipzig, 1899., 1–2. o.; *Lacroix*: I. 466–467. o.

29 A kérdést legújabbán feldolgozta *Wagner*, G.: Der letzte Türkenkreuzzugsplan Kaiser Maximilian I., aus dem Jahr 1517. *MtÖG*. (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, LXXVII. Bd. 3–4. H. 1969., 314–353. o.)

30 1526. szeptember 26-án Ferdinánd utal ugyan a magyarországi helyzet nehézségeire, Bécs fenyegetettségére, mégis hajlandó bátyja utasítására Itáliába vonulni. (Később mégsem ment el.) *Lacroix*: I. 459., 463–464. o. — Nem sokkal később Frundsberg, korának legismertebb landsnecht kapitánya 10 000 zsoldosával Itáliába vonul. (Uo. 483. o.)

31 Egy velencei követjelentés szerint a magyarok Szörény (Severin) elestét (1524. aug.) nagyobb csapásnak tekintik mint Belgrádét. (*Óváry*: I. 1192.)

június végén — július elején érte el a Duna vonalát, közelebről Nándorfehérvárt.³²

Itt, amíg a vár még magyar kézen volt, két lehetőség kínálkozott: vagy módszeres ostrom alá veszik — ami korábbi szomorú tapasztalataik szerint egész hadseregük valamennyi erőforrását leköti arra az évre —, vagy megkerülik és betörnek a Szerémségbe.

1521-ben Szulejmán először az utóbbi alternatívát választotta. Szabács elfoglalásával rést kívánt törni a védővonalon, s be akart hatolni az ország közepébe. A tapasztalt Piri pasa ellenben felismerte Nándorfehérvár jelentőségét, s rábírta a szultánt, hogy először ezt foglalják el.³³ A vár eleste után a törökök már nem tudták folytatni a hadműveleteket, de így is döntő hadászati sikert értek el.

A magyar ellenállás teljes leküzdése Nándorfehérvár után is hosszadalmas feladatnak látszott. Először is több döntő ütközetben meg kellett semmisíteni az ország haderejét, ezt követően megszállni a Közép-Magyarország kulcsát képező Buda—Székesfehérvár—Esztergom várcsoportot. Ezután láthatott volna hozzá a többi országrész — a Dunántúl, a Felvidék és Erdély — meghódításához.

A következő lépés ennek az elgondolásnak a jegyében történt. 1526 nyarán nagyerejű, kb. 65—70 000 főre becsülhető török sereg tört Magyarországra. Célja ezúttal a magyar hadsereg megsemmisítése volt. Pétervárad elfoglalása után a török csapatok átkeltek a Dráván és megindultak Buda felé. A lassan gyülekező magyar sereg sem Pétervárad elestét, sem a törökök drávai átkelését nem akadályozhatta meg, de ahhoz idejében érkezett, hogy elállja a Buda felé vezető utat. A mintegy 25—28 000 főnyi magyar had alapján véve a leghelyesebb megoldást választotta, amikor felvette a harcot a török túlerővel. Sem Frangepán Kristóf horvátjai, sem Szapolyai János gyanús lassúsággal közeledő erdélyi hadait nem várhatta be.³⁴ Ha ugyanis visszavonul, ezáltal egyfelől az ország leggazdagabb területét, a Dunántúlt átengedi a török pusztításnak, másfelől a fegyelmetlenebb, nehezebben mozgó magyar sereg előbb-utóbb szétesik a török rajtaütései következtében.

Maga a mohácsi csata törvényszerűen a számbeli túlerőben levő török had győzelmével végződött.³⁵ A magyar sereg előzetes felderítés nélkül, tervszerűtlenül bocsátkozott ütközetbe. A katonák ennek ellenére derekasan harcoltak és a csata kezdetén szétszórták a ruméliai lovasságot. A sikert a lovasság első lépcsője vívta ki; támadását azon-

32 Nézzük pl. az 1526-os török hadsereg itineráriumát:

ápr. 23. — indulás Konstantinápolyból

május 3. — Drinápoly (6 nap pihenő)

május 29. — Szófia (3 nap pihenő)

június 9. — Nis

június 30. — Nándorfehérvár.

(Szulejmán Szultán Naplói. Kiad. Thury J.: Török történetírók I—II. k. Budapest, 1896. I. 299—302. o.) Továbbiakban: Thury.)

33 „Piri pasa nagyvezir azt hangoztatta, hogy a hadsereg nem hagyhat a háta mögött olyan várat mint Belgrád, előbb ezt is el kell foglalni.” (Thury: I. 289. o. 3. jegyz.)

34 Gyalóky J. (Mohács: 210—211. o.) ettől eltérő véleményt hangoztat. Szapolyai viselkedésére uo. 243—244. o.

35 Bende Lajos: A mohácsi csata. HK. 1966. évi 3. sz. 143—144. o.; Gyalóky J.: Mohács. 241—242. o.

ban nem követte idejekorán a második lépcső előnyomulása, s így a kezdeti siker kiaknázatlan maradt. Frangepán Kristóf közvetlenül a csata után írt egyik levelében a rossz és tehetetlen harcvezetést tekintette a vereség okának, s ebben egyet is érthetünk a kor egyik legtapasztaltabb katonájával.³⁶

A következmények a győztest is meglepték. Szulejmán nem számíthatott rá, hogy az ország védekezés nélkül az ölébe hull, s feltehetőleg ekkor még nem látta elérkezettnek az időt Magyarország teljes meghódítására, mivel túlértékelte az ország ellenálló erejét. Szeptember első napjaiban ugyan megszállta és kirabolta a védtelenül hagyott Budát, seregével azonban csakhamar kivonult az országból.

Úgy véljük, a szultán súlyos hadászati hibát követett el: ha megszállja Budát, és a kezébe került más dunántúli helységeket, fait accompli elé állítja az akkor szervezkedni kezdő magyar pártokat. Mivel ezt elmulasztotta, eljátszotta az első és utolsó lehetőségét annak, hogy Magyarországot teljesen meghódítsa.

Mivel Magyarország az oszmán hadsereg hatósugarának a határán terült el, gyors hadászati sikert csak a Lajos király halála után kialakult helyzet erélyes kihasználásával érhetett volna el a török.

E lehetőség kihagyása azonban még nem mentette és nem is menthette meg Magyarországot a részleges török hódítás veszélyeitől. A hadsereg elpusztult, a király elesett, a végvárak szinte mind az oszmánok birtokába kerültek. A belső bajokat a kettős királyválasztás is növelte. A rendek többsége a „nemzeti” Szapolyai Jánost, kisebb része az örökösödési jogra hivatkozva Habsburg Ferdinánd ausztriai főherceget választotta királlyá. Ez megosztotta az ország amúgy is megfogyatkozott erőit, s hozzájárult a Magyarország területén hamarosan létrejövő erőegyensúly kialakításához, s ezáltal a másfél évszázados török uralom megteremtéséhez.

Tény, hogy az országnagyok döntési lehetőségei nagyon is korlátozottak voltak. Csak a magyar erőforrásokra támaszkodva semmiféle nemzeti király sem vehette volna fel a harcot a déli végvárakat már megszállva tartó török, és a királyi trónt követelő Habsburgok ellen.

Az ország katonai szerepe megváltozott. „Védőbástyából” hadszíntérré süllyedt, az oszmán és a Habsburg birodalom határterületévé.

Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy az adott körülmények között nem a Ferdinándhoz való csatlakozás jelentette volna-e az egyetlen kiutat? Kétségtelen, ez tűnt a legkedvezőbb megoldásnak, hozzáátéve, hogy véleményünk szerint Ferdinánd így sem lett volna képes arra, hogy visszafoglalja az elveszett végvárakat. A török hódítás veszélye ez esetben is fennállt volna, az ország pedig minden kétséget kizáróan ugyanúgy a török és a császári hadak hadszínterévé válik, mint ahogy ez a valóságban is bekövetkezett.

Az objektív helyzet azonban nem tette lehetővé e relatíve kedvezőbb, illetve kevésbé kedvezőtlen alternatíva megvalósítását. A Habsburgok és párhíveik nem voltak népszerűek Magyarországon, az or-

³⁶ *Ováry*: II. 4.

szág lakói — jogosan — nem hitték, hogy meg tudják állítani a török előretörést. A közvélemény állásfoglalását találoán fogalmazta meg a Ferdinánd pártján álló magyar kormányzótanács egyik 1529-ben kelt jelentése: „Erstlich der teutschen knecht gaiz und Tyranny, zum andern der turgken anzug zu letzt, *das das grösst ist, die verzweyflung, oder antrost Irer Mt hilf.*”¹⁷ Az állandó pénzzavarral küzdő Ferdinánd, akinek katonái — saját bevallása szerint is — rosszabbak voltak a töröknél,³⁸ hiába tett újabb és újabb ígéreteket az elvesztett területek visszafoglalására, a magyar bárók és nemesek nem bíztak és nem is bízhattak ígéreteiben. Ily módon magának a Habsburg főhercegnek a katonai gyengesége, labilis anyagi helyzete gátolta a magyarországi törökellenes egységfront kialakítását.

V. Károly és I. Ferdinánd török politikája

Az előbbieken már utaltunk rá, hogy Európa, illetve a kereszténység védőbástyájának nehéz és hálátlan szerepét Magyarországtól — és részben Velencétől — a spanyol—német Habsburg birodalom vette át.

Ez a körülmény egy csapásra megváltoztatta a törökellenes háborúk jellegét. Míg korábban Magyarország és Velence — a töröknél gyengébb hatalom lévén — minden erőfeszítését összpontosítva élethalálharcot vívott az oszmánokkal, most a török hadszíntér csak egy, és távolról sem a legfontosabb a Habsburg-ház sokágú, Európán is messze túlnyúló politikai és katonai stratégiai terveiben.

A helyzetet még bonyolultabbá tette, hogy a mindössze 1519-ben létrejött hatalmas birodalmat csak az uralkodók, V. Károly személye fűzte laza egységbe. Az egyes részfejedelemségeket — Spanyolországot (ezen belül Castiliát és Aragóniát), a Német-Római Szent Birodalmat, a Habsburgok ausztriai örökös tartományait (1526 óta Csehországot és részben Magyarországot is ide sorolhatjuk) és a burgundi örökségként Károly birtokába került Németalföldet — gyakran mélyreható politikai, gazdasági és ideológiai ellentétek választották el egymástól, ami nagyon is csökkentette az új mammut-állam katonai és politikai hatékonyságát.

A törökkel szemben valamennyi tartomány érdeke megegyezett: mindannyian politikai, gazdasági és ideológiai okok folytán élesen szembehelyezkedtek az oszmánokkal, ám egyes speciális érdekeik merőben eltértek egymástól.

37 Id. *Turetschekch*: Die Türkenpolitik Ferdinands I. von 1529. bis 1532. Wien, 1968., 72. o.

38 Pénzügyeire I. *Fellner*, Th.: Die österreichische Zentralverwaltung. I. Abt. Von Maximilian I. bus zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei 1719. Bd. 1. Wien, 1907.; *Huber*, A.: Studien über die finanziellen Verhältnisse Österreichs unter Ferdinand I. (MIOG 1903. Erg. bd.) „Ilz (vagyis a császári zsoldosok — R. Gy.) ne sont pas seulement oppresse des Turc mais aus y des voz gens propres... sy mal que jamais Turc... le faire.” (Mária levele Ferdinándnak, 1528. augusztus 23. *Lacroix*: II. 278–280. o.) Ferdinánd magyar hível részéről: „Non sine gravi animi dolore significamus, subditos Maiestatis Vestre maximis ac intolerabilibus dampnis, incommodiis, cladibus et calamitatibus affequent... sia hostes essent vix possent graviora.” (Báthory István levele Ferdinándhoz, 1529. január 28. Urkunden and Actenstücke Österreichs-Ungarn und der Pförte im 16. und 17. Jahrhundert. Hrsg. v. A. Gévay, Bde. 1–2. Wien, 1840–1842. I/2. 59. o.) (Továbbiakban: *Gévay*.)

Spanyolország — aragóniai örökségként — nagy mediterrán birodalom megteremtésén fáradozott. Ez a politika sodorta az itáliai háborúk bonyodalmaiba, amelyek pillanatnyilag minden energiáját lekötötték. A reconquista, vagyis a mohamedánok elleni keresztes háború ezzel szemben castíliai hagyomány volt, mely Granada elfoglalása után az észak-afrikai arab területek meghódítása, illetve az itteni kalóz-államok megfékezése felé irányult.

A fiatal I. Károly király már uralkodása kezdetén Hugo de Moncado sicíliai alkirály vezetése alatt erős hajóhadat küldött Algír elfoglalására; a kezdeti sikerek után azonban a vállalkozás súlyos vereséggel végződött.

Törökországgal nem sokat törődtek a spanyolok. A padisah birodalma ugyanis csak a XVI. század harmincas éveiben kezdte veszélyeztetni mediterrán terveiket, amikor egyfelől szövetségre lépett I. Ferenc francia királlyal; másfelől, ami még fontosabb, Chaireddin Barbarossa, görög származású renegát kalózvezér Szulejmán szolgálatába állt, s lerakta a török tengeri hatalom alapjait.

A Német-Római Szent Birodalom fejedelemségeit már közvetlenül fenyegette a török veszély. Belgrád eleste után valamennyi birodalmi gyűlés foglalkozott a „Türkenhilfe” problémájával.³⁹ Ám Magyarországon, melyet az egykorú német újságok „die nächste Vormauer der deutschen Nation”-nak neveztek, mégsem kapott birodalmi segílyt.⁴⁰ A segítség elmaradását leginkább a birodalom sajátos belső helyzete magyarázza. A központosításra törekvő császár és a partikularizmust erősítő területiális fejedelemségek állandó érdekellentétei tovább csökkentették a birodalom amúgy is gyenge politikai és katonai hatékonyságát.⁴¹ Különösen kiéleződött a helyzet a huszas években, amikor vallási ellentétek is gátat emeltek a Habsburg-ház túlsúlyára amúgy is féltékeny — többségükben protestáns — fejedelmek és a buzgó katolikus Habsburg-testvérek között. A protestánsok maguk is tartottak a töröktől, Luther a török szomszédságtól állandó békétlenséget, háborúkat várt,⁴² a protestáns fejedelmek mégis hatalmuk fennmaradását remélték a török fenyegetéstől; abban bizakodtak, hogy a török támadások teljesen lekötik Károly és főleg Ferdinánd amúgy is szerény erőforrásait, s nem marad idejük és energiájuk velük foglalkozni.⁴³

Néhány alkalommal — 1529-ben, 1532-ben, s tárgyalt időszakunknál némileg később, 1542-ben — a birodalom jelentős katonai erőt

³⁹ *Turetschek*: i. m. 41—66. o.

⁴⁰ A németek egykorú véleménye Magyarországról *Benda Kálmán*: A törökkor német újságbirodalma. Budapest, 1942., 39—43. o.

⁴¹ „Der sich mehr und mehr verstärkender konfessioneller Gegensatz im Reich und den Erbländer wirkte lähmend, dazu kam noch das Gegenspiel der habsburgfeindlichen europäischen Mächte.” (*Zollner*, E.: *Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. 4. Aufl. Wien, 1970., 189. o.)

⁴² *Török P.*: A mohácsi vész diplomáciai előzményei. Mohácsi Emlékkönyv. 1526. Budapest, 1926., 177—178. o.; *Fischer—Galati S.*: Ottoman Imperialism and German Protestantism. 1521—1555. Cambridge, 1958., 23—25. o. — A protestánsok török kapcsolatáról a Habsburgok is tudtak: „Estamos ciertos” — írja 1529. február 8-án Ferdinánd — que al punto que el torco sntrate este verano an Ungaria se lebontaran todos los luteranos en alemania.” (*Gévay*: I/2. 67. o.)

⁴³ *Fischer—Galati*: i. m. 21—22. o.

(esetenként 30—40 000 katonát) állított ki a török ellen, de különféle, később elemzésre kerülő katonai és gazdasági fogyatékoságok következtében, a birodalmi segélyhadak egyetlen esetben sem mutathattak fel számottevő sikert.

Lényegesen egyértelműbb az örökös tartományok — 1526 óta ide sorolhatjuk Csehországot is — állásfoglalása. Magyarország elestével a török már városaikat fenyegette, s ha magukat meg akarták védeni, úgy Ferdinánd új „örökös” tartományát, Magyarországot is támogatniuk kellett. Helyzetüket jól tükrözi Ferdinánd 1529. január 9-én kelt leirata az alsó-ausztriai rendekhez: „Wir haben mit ainer ersamen unnser Lanndschaft unnser Erzherzogthumbs Österreich auf negst gehaltenem Lanndtag treffenlich und hoch bewegen unnser heiligen Christenglauben Veindt, des Türkhen, hochbewäswerlich furnemen, so er on unnderlass der Christenhait zu abbruch und vertildigung mit Überzug verheren und verderben lannd und lewt on alles auffhören, und je lenger ye beswerlicher uebt, *wie wir dann inn unnsern Khunigreichen hungern und Karabathn, auch in unnsern Erblichen Furstenthumben und lannden zum taill des mit grossen merklichen schaden... unnser Lannd... emphunden haben*”⁴⁴ — Kiemelés — R. Gy.) Az ausztriai rendek mégis csak nehezen teljesítették katonai állítási kötelezettségeiket, a cseh rendek pedig már 1526-ban eleve leszögezték: nem szívesen tartják meg Magyarországgal a perszonáliuniót, mivel a török háborúk nagyon sok költséggel járnak.⁴⁵

Az egyes partikuláris érdekellentétek mellett számos objektív katonai és pénzügyi nehézség is gyengítette a Habsburg birodalom török politikájának hatékonyságát. Miksa császár ragyogó terveket, nagyhatalmi rangot — és üres államkasszát, tekintélyes adósságokat — hagyott örökül unokáinak. Ferdinándnak néhány esztendő alatt sikerült adósságai egy részét törleszteni, de mind az örökös tartományok, mind a birodalom pénzügyi helyzete változatlanul súlyos maradt.⁴⁶ Néhány ezer katona zsoldba fogadása sokszor leküzdhetetlen nehézséget jelentett számára, éppen ezért a magyarországi hadszíntéren is a pártján álló főurak és városok katonasága mellett, csupán Katzianer és Fels 5—6000 főnyi hadserege tevékenykedett. Ez az erő csak a Szapolyai párt megfélemezésére lehetett elegendő, külső segítség nélkül a török ellen semmiképpen sem állhatta meg a helyét.

Ámde a Habsburg birodalom többi részének sem volt lényegesen kedvezőbb a pénzügyi és katonai helyzete. Ferdinánd mind 1526-ban, mind 1529-ben sürgetőleg fordult bátyjához, péntz és katonaságot kérve, mindannyiszor még ígéretet sem kapott.⁴⁷ Sőt, bátyjának 1529-ben az a legfőbb gondja, hogy ismételten figyelmeztesse Ferdinándot:

⁴⁴ Id. *Turetschek*: i. m. 26. o.

⁴⁵ *Lacroix*: I. 437—438. o.; *Turetschek*: i. m. 3. o.

⁴⁶ *Turetschek*: i. m. 19—22. o.; *Huber*: i. m. 9—12. o.

⁴⁷ Ferdinánd már Pétervárad elestét is komoly fenyegetésnek látta Bécs szempontjából: „Si la prinse dud. chateau advient — frja 1526. augusztus 10-én bátyjának — ce qu'est fort a craindre pour la grande force dud. Turc, p... penser, en quel dangier et peril mes pays d'Autriche seront et consequamment toute le Germanie.” (*Lacroix*: I. 431. o.) — Hasznos leveleit I. meg uo. II. 283—284., 312—315. o. stb.

küldjön 7000 német gyalogsoldost az itáliai hadszíntérre, sőt ha lehet, maga is személyesen vonuljon oda!⁴⁸

Károlynak ezt a követelését nem is annyira a magyar hadszíntér iránt táplált közömbössége, mint inkább saját súlyos helyzete sugallta. Spanyolország ekkor még nem Európa leggazdagabb állama, az Újvilág aránya még nem gazdagítja az uralkodó kincstárát, ellenkezőleg, maga is gyakran kénytelen leggazdagabb tartományához, Flandriához fordulni újabb és újabb adók és kölcsönök érdekében.⁴⁹ Spanyolország még az itáliai hadjáratok sikeréhez multhatatlanul szükséges katonaságot sem tudja biztosítani, ezért kell időről időre újabb német zsoldosokat fogadnia.

A fentiekből — úgy véljük — logikusan következik, hogy a tárgyalta időszakban a Habsburgoknak két, egymástól lényeges vonásokban eltérő török politikájáról beszélhetünk. A fővonal, a császáré, természetesen nagyvonalúbbnak, perspektíváit tekintve időtállóbbnak, sőt reálisabbnak bizonyult, mint Ferdinánd provinciális, csak az örökös tartományok érdekeit szem előtt tartó, szívós kitartással keresztülvitt politikája. Nagyon hamar felismerte, hogy Magyarország meghódítása egyelőre meghaladja birodalma lehetőségeit. Ezt bizonyítják 1530-ban és 1531-ben kelt levelei, melyekben arra buzdítja konok testvérét, egyezzen meg Szapolyaival, s igyekezzék elvonni a török szövetségtől. Amikor 1529-ben Ferdinánd kétségbeesett levelek egész sorával figyelmeztette a közelgő török veszélyre, Károly megelegedett azzal, hogy utasította a német rendeket: siessenek a fenyegetett Bécs felmentésére.⁵⁰ Még ekkor is fontosabbnak tartotta az itáliai hadszínteret; mint ahogy már jeleztük, több levélben is kérte Ferdinándot, toborozzon számára 7000 gyalogost és küldje őket Itáliába.⁵¹

Amikor pedig Cambray-ban végre megszületett a rég áhított béke Franciaországgal, Károly nem használta fel az alkalmat, s nem sietett Ferdinánd segítségére. 1532-ben végre nagy hadsereget küldött Bécs alá — személyesen csak Regensburgig jutott el —, de ekkor is kiaknázatlanul hagyta a török sereg visszavonulásával adódó lehetőségeket.

Ez a politika Magyarország számára kétségtelenül nagyon hátrányosnak bizonyult. Károly beletörődött abba, hogy az ország nagy részét török csapatok tartásák megszállva, s az sem érdekelté, hogy a maradék „királyi” Magyarország is hadszínterré vált. Kegyetlen politikáját mégis ésszerűbbnek és katonailag megalapozottabbnak kell tartanunk, mint a magyar érdekeket sűrűn hangoztató Ferdinándét, akinek jámborságáról, szorgalmáról és kitartásáról nemcsak a kortársak, hanem modern osztrák történészek, mint például Turetschek, nagy elismeréssel írnak,⁵² — tetteinek vizsgálata azonban azt mutatja, hogy Magyarországot egyfelől meggondolatlanul, csupán dinasztikus érdekektől vezetettve igyekezett uralma alá vonni, másfelől, amikor

48/a Lacroix: II. 301—302., 331., 335—337., 370—371. o.

49 Brandi, K.: Kaiser Karl. V. München, 1939. Bd. 1. 123—124., 146—147., 203—205. o.; Turetschek: 41—66. o.

50 Lacroix: II. 514—518. o.

51 Lacroix: II. 529—531. o.

52 Turetschek: i. m. 2—3. o.

látta, hogy fáradozásai nem járhatnak eredménnyel, a maradék országrészt csupán az örökös tartományok előterepének tekintette.

Ezt az állításunkat részben az 1529. és az 1532-i hadjárat rövid hadászati elemzésével, részben a politikáját leghívebben tükröző követ-utasításaival és bizalmas levelezésével kívánjuk igazolni.

Amikor 1527-ben sikerült kiszorítania Szapolyait az országból, Ferdinánd a törökkel szemben is rendezni akarta viszonyát. Hívei megnyugtatóására eléggé átlátszó propagandafogást alkalmazott: utasította Johannes Habordanez nevű követét, hogy követelje a Portától az elfoglalt magyar határvárok: Nándorfehérvár, Szabács, Pétervárad stb. visszaadását.⁵³ Ferdinánd ugyanis koronázási esküjében ígéretet tett Magyarország elveszett területeinek a visszaszerzésére. Az ügyetlen kísérlet nyilvánvalóan nem vezetett eredményre.⁵⁴

1528 végén elterjedt a híre, hogy Szulejmán védnöksége alá vonta Szapolyait, s érdekei megvédésére a következő évben Magyarország ellen vonul, s kiveri onnan a császári hadakat. Ferdinánd valóban megkísérelte, hogy megvédje az országot. Fáradozásait azonban nem kísérte szerencse: sem a magyar rendek, sem az örökös tartományok Landtag-jai, sem a birodalmi gyűlés, sem V. Károly nem ígért támogatást. Egykorú — és helytálló — vélemény szerint Ferdinándnak legalább 40 000 főnyi, jó minőségű hadsereggel kellett volna rendelkeznie ahhoz, hogy nyílt csatát próbáljon a törökkel.⁵⁵ A német, cseh, morva és osztrák rendek ígéretei alapján ez a kontingens elérhetőnek látszott; ám többé szó sem esett Magyarország megvédéséről.⁵⁶ Ferdinánd meglegedett azzal, hogy a felső részeken zsarnokoskodó Katzianert az országban hagyta, Buda várát híve, Nádasdy Tamás katonáira és egy lansknecht zászlóaljra bízta; maga pedig még Bécsset sem tartva biztonságosnak, Prágába, majd Regensburgba vonult.

Magyarországot ezzel voltaképp feladta, sőt már Bécs elvesztését is reális fenyegetésnek látta.⁵⁷ A helyzet azonban korántsem volt ennyire veszélyes. Bár a török politikát irányító elképzeléseket nem ismerjük annyira, mint a nyugat-európai hadászati terveket, ez alkalommal hihetünk forrásainknak: a szultán *nem* Bécs ellen vonult, sőt még

53 *Gévay*: I/2. 3—8. o.; *Lacroix*: II. 42—43. o., 49. o.

54 Ibrahim pasa válasza: „Quod eiusdem dei et suo auxilio ac cum gladio et im inpendis suo Dominus eius occupaverit hungariam quem non possit abiacere neque ullo pacto dimittere”. (*Gévay*: I/4. 93. o.); *Lacroix*: II. 109., 119—123. o.

55 *Turetschek*: i. m. 32—33. o.; *Lacroix*: II. 211—213. o.

56 „Das war auch der Hauptfront, weshalb Ferdinand auf die meisten Hilferufe, sei es nun aus Siebenbürgen, Ofen, oder Neutra, nur mit Vetröstungen antwortete. Er konnte es sich nicht leisten Hilfstruppen wegzuschicken und damit die Hauptmacht, die es dem Sultan entgegenstellen wollte, zu schwächen, sondern musste vielmehr danach trachten, alle zur Verfügung stehenden Kräfte zusammenzuschicken, um sein Heer aufstellen zu können, das dem gewaltigen Ansturm der Türken wenigstens soweit gewachsen war dass er sie von seinen Erbländern und den böhmischen Ländern abwehren konnte.” (*Turetschek*: i. m. 79. o.)

57 „Que sy Vienne se pert avecques les gens qui sont dedans et artillerie et municion, que toutes les cinq paya d'Autriche sont perdus et Moravie et grant partie de Boheme et d' Alemangne.” — Irja *Ferdinánd* 1529. október 2-án V. Károlynak. (*Lacroix*: II. 509. o.)

magyarországi hódításokat sem tervezett.⁵⁸ Semmi mást nem akart, mint új védenca, János király számára biztosítani az ország feletti uralmat. Ezt — véleményünk szerint — cáfolhatatlanul bizonyítja a hadjárat kései időpontja. A török sereg, akárcsak három évvel korábban, ezúttal is augusztus végén ért a mohácsi mezőre, pedig még vár-ostromokra sem kellett az időt elfecsérelnie. Itt a szultán fogadta Szapolyai hódoló látogatását, ezzel a hadjáratral politikai célja máris megvalósult: Szapolyai, s általa Magyarország lakossága, török hűbéressé deklarálódott.

Csakhamar a katonai cél is realizálódott: szeptember 4-én rövid ostrom után, Buda is török kézre került. A szultán megelégedett ezekkel az eredményekkel. Ez abból is látszik, hogy mind Budát, mind a többi elfoglalt helységet Szapolyainak adományozta — igaz, hogy Budán 3000 főnyi biztosító őrséget hagyott.⁵⁹

A hadjárat azonban a célok elérése után is folytatódott. E mögött ellenben vélhetőleg már semmiféle magasabb katonai vagy politikai elgondolás sem rejtőzhetett. A török hadsereg rendszerint Kászim napján — október 26-án — fejezte be hadműveleteit, s addig még több mint hat hét állott Buda elfoglalása után is rendelkezésére. Mivel a sereg egyik — ha ugyan nem a legfőbb — mozgatóereje a zsákmányolás, az ellenséges területek szinte módszeres pusztítása, rab- szolgaszerzés volt, a harccselekmények nem fejeződhetek be Budavár elfoglalásával.

A török hadsereg sehol sem talált ellenállásra. Szeptember 16-án portyázóik osztrák területre értek, s két nappal később már a Bécs alatt égő falvak jelezték az akindzsik, a „száguлдók és égetők” megérkezését. Most már kézenfekvőnek látszott Bécs megostromlása is. S hogy ez mennyire a török vezetés előzetes tervei ellenére következett be, az is bizonyítja, hogy a törökök nem hoztak magukkal ostromtüzérséget.⁶⁰

Ausztria szorongattatása mozgásba hozta az örökös tartományokat, sőt a birodalom is tekintélyes számú, összesen 40—45 ezer főre becsülhető haderőt gyűjtött össze.⁶¹ Az eredeti elképzelések szerint török támadás esetén az örökös tartományok 40 000, Csehország 30 000, Morvaország 25 000, a birodalom pedig egy „római hadjárat”-ra előírt kontingenst, vagyis 30 000 katonát állított volna ki.⁶²

58 Ferdinánd ugyan megvolt erről győződve, mint ahogy 1529. szeptember 7-én bátyjának írja: „Son intencion . . . est, comme desia avez entendu, de prendre Vienne et illecq se faire fort et y demorer cest iver.” (*Licieux*: II. 490. o.) — A török források, és a tények, azonban mást mondanak: Szulajmán 1529-es fethnámé-ja szerint: „célom tulajdonképpen az említett alávaló király (vagyis Ferdinánd) volt, aki Magyarország doigába jogtalanul beleavatkozott.” (Klemelés — R. Gy.) (Szulajmán fethnámé-ja, *Thury*: I. 389. o.) — A legfontosabbnak a szultán Buda elfoglalását tekintette, s azt is leszögezte, hogy a nagy távolság miatt nem képes állandó helyőrséggel ellátni. „A vár tehát elfoglaltatott, de mivel a közte és a műszülmán birodalom között levő óriási távolság miatt nem lehetett közvetlenül birtokba venni s őrséggel ellátni, s továbbá mivel a Magyarország irányában régóta tanúsított fejedelmi kegyemnél fogva a magyar királyságot már a nevezett Jánosnak adományoztam volt.” (Uo. 389. o.)

59 Hammer—Purgstall, J.: Geschichte des Osmanischen Reiches. Bde. 1—10. Pesth, 1828—1835. Bd. 3. 83. o.

60 „Az iszlám országokból az óriási távolság miatt faltörő és várvívó ágyúk nem hoztak.” (*Dseláladze Musztafa*: Az országok osztályai és az utak felsorolása. *Thury*: II. 183—184., 206—207. o. Bécs ostroma feladásának kérdését elemzi uo. 184. o. 1. jegyz.)

61 *Turetschek*: i. m. 124—125. o.

62 *Turetschek*: i. m. 32. o.

A számok nagysága eleve gyanút kell, hogy ébresszen bennünk, amit a valóság igazol is: a birodalmi segélyhad júniusban még csak 8000 fő, a csehek, morvák és osztrákok felkészülése pedig csupán szeptemberben kezdődött el. Így az a furcsa eset állott elő, hogy az akindzsik hamarabb értek Bécs alá, mint a birodalmi segélyhadak, a cseh és morva seregek felvonulása hasonlóképpen akkor fejeződött be, amikor Bécs 17 000 főnyi szívósan harcoló védőserege már visszaverte a török támadásokat.

Ezzel magyarázható, hogy bár három felmentő sereg is gyülekezett — Regensburg, Prága és Brno városában —, egyik sem kísérelte meg Bécs felmentését. Csupán annyi történt, hogy az osztrák hadak a bécsi erdőben szétszórták a visszavonuló akindzsikat, a nagy felmentő sereg szinte kardcsapás nélkül oszlott szét.

Bécs ostroma megváltoztatta Ferdinánd török politikáját. Rá kellett döbbsen arra, hogy nemcsak Magyarországot nem képes teljesen uralma alá hajtani, hanem még Bécs is közvetlen veszélyben forog. Követei ettől kezdve már csak a status quo elismerését kívánták elérni a Portán, ezért még bizonyos anyagi áldozattól sem riadt volna vissza az egyébként közismerten takarékos Ferdinánd. Ezzel voltaképp a János királyéhoz hasonló helyzetre, vagyis a török protektorátus megszerzésére törekedett. Magyarország érdekeiről nem sok szó esett ezeken a tárgyalásokon. A követek — főleg Lamberg és Jurichich — újól felvetették ugyan az elfoglalt határvárak visszaadását, de az már követutasításukban is benne volt, hogy a kérdést ne feszegessék túlzottan.⁶³

Szulejmán azonban ragaszkodott Szapolyaihoz. Érdekében még egy hadjáratra határozta el magát; így 1532 áprilisában újból nagy szultáni haderő indult Magyarországra.

Az 1532-es hadjárat eseményei első pillanatra meghökkentőek. Felvonul az akkori világ két legerősebb hadserege — a szokásos nagyságú, vagyis kb. 70—80 000 főnyi oszmán haderő, és egy szokatlanul nagy, egy egykorú zsoldjegyzéken 200 000 (!) főre becsült had, amely a valóságban is elérte, vagy legalább is megközelítette a török csapatok létszámát.⁶⁴ A császáriak Bécsset fedezik, a török a jelentéktelen Kőszeg ostromára értékes heteket pazarol, majd anélkül, hogy egyetlen nagyobb város ostromára kísérletet tenne, Stájerországba indul portyára.

Pedig a helyzet nagyon is világos. Mindkét fél saját politikájának és hadászatiának megfelelően járt el. Egyik sem kockáztathatta meg az ellenség főerőivel való összecsapást, mert egy esetleges vereség beláthatatlan következményekkel járt volna. Szulejmán perzsa hadjáratra készült, s előtte biztosítani akarta védenca, Szapolyai ingatag uralmát. Hadjáratát jogosan erődemonstrációnak kell tekintenünk. A császári hadsereg bécsi felvonulása eleve bizonytalanná tette volna

⁶³ Gévy: i. m. I/3. 3—8. o.

⁶⁴ Überblick über das Kriegsvolk des Kaisers, König Ferdinands und der deutschen Reichsstädte, 16. August, 1532. (Regensburg) Wien, Staatsarchiv, Turcica II. (Id. *Turetschek*: i. m. 364—366. o.)

a császárváros ostromát. Ausztriában megkütközni pedig nem lett volna tanácsos az oszmánok számára. Feltehető természetesen: ha Károly hadvezérei megkísérlik Kőszeg felmentését, akkor kedvező körülmények között Szulejmán is vállalta volna az ütközet kockázatát.

Ez viszont a császáriak számára lett volna túlzottan vakmerő lépés, ugyanis csak akkor támadhattak volna, ha Magyarország felszabadítását tényleg komolyan tervezik. Ez azonban nem tartozott céljaik közé, így ők is megvalósították hadászati célkitűzésüket: csata nélkül megvédték Bécset és Ausztriát.

Most már világossá vált, hogy Magyarországon olyan erőegyensúly jött létre, melyet egyelőre egyik fél sem tudott, vagy akart megváltoztatni. Az így kialakult helyzetet tükrözte az 1533-ban Konstantinápolyban kötött békeszerződés, amely inkább a törököknek kedvező módon szentesítette a status quot.

Végezetül nézzük meg azt a kérdést, vajon Ferdinánd és Károly helyesen jártak-e el, amikor megelégedtek az elérhető minimum biztosításával, s nem tehetek volna-e többet a török ellen.

Úgy véljük, nem menthetjük fel Ferdinándot és Károlyt felelősségük alól, bár számos enyhítő körülmény szól politikájuk mellett. A következmények kétségtávolú politikájuk ellen szólnak: 1541-ben Szapolyai hűbéres fejedelemségét a nyílt török uralom váltotta fel, s ezzel beláthatatlan időre az utolsó reménysugár is elhomályosult.

Az óvatos politika igazolására az alábbi érveket hozhatjuk fel: a török birodalom rendezettebb közigazgatása és vezetése, a hadsereg nagyobb létszáma és fegyelme, összehasonlíthatatlanul jobb hadtápszolgálata. Az oszmán haderő mindig megfelelő időben gyülekezett, több mint 1000 km-t menetelve idejében ért hadszíntérre, éhezés, járvány, dezertálás ritkábban gyengítette, mint az egykorú európai hadseregeket. Hadászati kapacitásukat tekintve tehát az oszmánokat feltétlenül Európa elé kell helyeznünk. A Habsburg birodalom labilis pénzügyi helyzete, az itáliai háborúk követelményei, s nem utolsósorban a magyar rendek ingatagsága és szűkkeblősége, ugyancsak óvatosságra kellett, hogy intse a Habsburgokat, s megnehezítette egy dinamikusabb török politika kialakítását.

A török azonban távolról sem volt verhetetlen. Magyarország nagyon messze esett a birodalom belsejétől, a szultán nem tudott mindig megfelelő erejű hadsereget küldeni a magyar hadszíntérre. A törököknek nemcsak Magyarországon kellett harcolniuk, hanem Görögországban, Ióniában, Albániában, a román fejedelemségekben, valamint később Lengyelországban, Oroszországban, Kis-Ázsiában, s mindenekelőtt Perzsiában is, s ez természetesen szétforgácsolta háborús erőfeszítéseiket.

Harcászatiilag különösen sebezhető volt a török hadsereg. Bár fontosabb ütközeteinek nagy részét megnyerte — Mohács —, a kisebb összecsapások nagyrészt vereséget hoztak számára. Nem teljesnek tekinthető összeállításunk szerint a tárgyalt időszakban — tehát a török hadsereg és hadművészet fénykorában — a magyar, horvát, osztrák, cseh stb. hadak ellen a törökök 22 említésre méltó harcot

vívtak, s ebből 14-es elvesztettek!⁶⁵ A törökök sem a mozgékony, de erőteljes landsknecht gyalogsággal, sem a nehéz vértés lovassággal nem tudtak azonos értékű fegyvernemet szembeállítani. Ez azt jelenti, hogy jobb szervezés esetén — az 1529-es, s még inkább az 1532-es császári hadsereg a siker reményével vehette volna fel a harcot Szulejmánnal. S ha Ferdinánd valóban komolyan veszi magyar királyságát, egy nagy csatát feltétlenül meg kellett volna kockáztatnia az oszmánokkal szemben. Ezzel mindenesetre elérte volna — feltevé, hogy nem szenved katasztrófális vereséget —, hogy a magyar rendek ismét bíznak benne, s Szapolyait elhagyva őt támogatják. Ferdinánd magyarországi bázisának megerősítése pedig sokkalta kedvezőbb feltételeket teremtett volna a török elleni eredményes védekezéshez.

*

A Belgrád elestétől a konstantinápolyi békekötésig tartó rövid időszak sorsdöntő volt Magyarország, sőt Közép-Európa történetében. Átmenetileg úgy látszott, a török nem áll meg Magyarország határánál, hanem Ausztriát is el akarja foglalni. Az erőviszonyok azonban ezt nem tették lehetővé. Bécs sikertelen ostroma, bár a kortársak még nem láthatták világosan, a török előretörés legnyugatibb pontját jelzi. Ez a török kudarc Ausztria és Magyarország számára nagyon is eltérő eredményt hozott: előbbi megmenekült az oszmán hódítás veszélyétől, utóbbi viszont több mint másfél évszázadra török hódoltsággá és a császári és a török csapatok összecsapásainak hadszínterévé vált.

65 *Török sikerek:*

- 1520. Szokol és több más boszniai vár török kézre jut.
- 1521. augusztus. Nándorfehérvár, Zimony stb. elfoglalása.
- 1522. Rhodosz elfoglalása.
- 1524. október. Szendrő megszerzése.
- 1526. augusztus 29. A mohácsi győzelem a magyar hadsereg felett.
- 1528. január. Jajce elfoglalása.
- 1529. szeptember 4. Buda elfoglalása.
- 1530. szeptember—október. Sikeres betörés Horvátországba.

Török kudarcoik:

- 1517. Jajce sikertelen ostroma.
- 1523. június—július. Zápolyai havasalföldi hadjárata.
- 1523. szeptember. Tomori Pál súlyos vereséget mér egy Szerémségbe betörő nagyobb török portyázó hadra.
- 1525. január. Frangepán Kristóf felmenti Jajcét.
- 1527. Clissa sikertelen ostroma.
- 1528. október 2. Ljubljana (Laibach) közelében szétvernek egy jelentősebb török portyázó alakulatot.
- 1529. szeptember—október. Bécs sikertelen ostroma.
- 1529. október. Wiener-Neustadt sikertelen ostroma.
- 1532. augusztus. Kőszeg sikertelen ostroma.
- 1532. szeptember 9. A Waidhofeni polgárőrség megveri a törököket.
- 1532. szeptember 19. Az akindszik szétvérese Leobensdorfnál.
- 1532. július. A krajnai (szlovéniai) népfelkelés nagy győzelmet arat török portyázók felett.
- 1532. október. Esztergom sikertelen ostroma.

ДЬЮЛА РАЖО:
**БУДА, ВЕНА И ВЕНЕЦИЯ:
ВОЕННЫЕ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ
ЕВРОПЕЙСКО—ТУРЕЦКИХ ОТНОШЕНИЙ
(1521—1532 ГГ.)**

Резюме

Период 1521—1532 годов имел решающее значение в политической и военной истории как Османской империи, так и непосредственно противостоящих ей держав: Венеции, Венгрии и империи Габсбургов.

Политика Венецианской республики — в результате своеобразного географического положения и экономических условий города-государства — более всего находилась в зависимости от политики Османской империи тех времен. Сложившаяся в рассматриваемый период обстановка в Италии угрожала Венеции потерей независимости в результате притязаний Габсбургов. Это обстоятельство вынудило её к проведению осторожной и пассивной политики; и по причине этого она не могла активно подключиться в борьбу против османов.

Судьба Венгрии была predetermined более однозначно и от того была более трагической. Страна вследствие своей внутренней слабости и изолированности во внешней политике неизбежно стала добычей турецких завоевателей. Решающий удар по Венгрии был нанесен в 1521 году занятием крепости Нандорфехервар. Из этого закономерно следовало также и поражение главных сил Венгрии в битве при Мохаче в 1526 году. По мнению автора, Сулейман после битвы при Мохаче совершил серьезную стратегическую ошибку, не оккупировав ключевые крепости Венгрии, которые не были защищены: Буду, Секешфехервар и Эстергом, и тем самым упустил единственную возможность для полного завоевания страны, и в силу этого дал возможность Габсбургам захватить часть Венгрии и на длительное время обеспечить равновесие сил.

В заключительной части автор стремится осветить в новом ракурсе политику как османов, так и Габсбургов. По мнению автора, можно говорить о двух политиках Габсбургов по отношению к туркам: о политике Карла, проводимой в мировом масштабе, и о локальной политике Фердинанда, проводимой лишь в интересах Австрии; в связи с этим автор приходит к такому выводу: ни одна из этих политик не благоприятствовала венгерскому народу. Несмотря на это, автор вынужден констатировать, что принятие альтернативы Габсбургов всё же более отвечало интересам страны, чем возможный союз с турками. Далее автор анализирует намерения турецкой политики и приходит к заключению, что походы Сулеймана в 1529 и в 1532 годах можно скорее рассматривать как демонстрацию сил, преследовавшую своей целью закрепление достигнутых результатов, чем попыткой действительного захвата территорий.

GYULA RÁZSÓ:
**BUDA (OFEN), WIEN UND VENEDIG:
MILITÄRISCHE UND POLITISCHE PROBLEME
DES VERHÄLTNISSES
EUROPA — TÜRKEI (1521—1532)**

Resümee

Die Periode von 1521 bis 1532 ist in der politischen und militärischen Geschichte sowohl des Osmanischen Reiches, wie der ihm unmittelbar entgegengesetzten Mächte: Venedig, Ungarn und des Habsburger-Reiches von entscheidender Bedeutung.

Die Politik der Republik Venedig war infolge des eigenartigen geographischen und wirtschaftlichen Verhältnisses dieses Stadtstaates am meisten von der jeweiligen Politik des Osmanischen Reiches abhängig. Der Stand der italienischen Kriege im behandelten Zeitabschnitt bedeutete für Venedig die Gefahr, seine Unabhängigkeit den Aspirationen der Habsburger gegenüber zu verlieren. Durch diesen Umstand war es gezwungen, eine behutsame und passive Politik zu betreiben; Infolgedessen konnte es sich nicht aktiv in den Kampf gegen die Osmanen einschalten.

Das Schicksal Ungarns war eindeutiger und gleichzeitig tragischer. Das Land ist infolge seiner inneren Schwäche und außenpolitischen Isoliertheit unvermeidlich zum Opfer der türkischen Eroberer geworden. Den entscheidenden Schlag bedeutete die Eroberung Belgrads durch die Türken im Jahre 1521. Daraus floß dann gesetzmäßig die Niederlage des ungarischen Hauptheeres im Jahre 1526 bei Mohács. Nach Meinung, des Verfassers hat der Sultan Sulejman einen schweren strategischen Fehler begangen, indem er die unverteidigt gelassenen Schlüsselfestungen Ungarns: Buda (Ofen), Székesfehérvár (Stuhlweißenburg) und Esztergom (Gran) nicht besetzt hat; er hat damit die einzige Möglichkeit zur Eroberung des ganzen Landes verspielt, und den Habsburgern die Möglichkeit gegeben, durch die Aneignung eines Teiles Ungarns ein lange Zeit währendes Kräftegleichgewicht zustande zu bringen.

Im abschließenden Teil trachtet der Verfasser die Politik der Osmanen, wie auch jene der Habsburger in ein neues Licht zu stellen. Seines Erachtens kann bezüglich der Türken von zweierlei Habsburger-Politik gesprochen werden: von der Politik Karls, einer Politik in Weltmaßstab, und der lokalen Politik Ferdinands, die nur die Interessen Österreichs vor Augen hatte, und stellt dann fest, daß keine der beiden für das ungarische Volk günstig war, obzwar er zugeben muß, daß die Annahme der Alternative Habsburg doch eher den Interessen des Landes diene als ein eventuelles Bündnis mit den Türken. Im weiteren analysiert der Verfasser die Absichten der türkischen Politik und stellt fest, daß die Kriegszüge Sulejmans in den Jahren 1529 und 1532 eher bloß als Kraftdemonstration zur Sicherung der bis dahin erreichten Ergebnisse, denn als tatsächlicher Eroberungsversuch betrachtet werden müssen.